

ZACHRÁNÍ SEDLÁCI SVÉ LESY?

Díl II. Adaptace lesů na klimatickou změnu a její překážky

NEJZÁSADNĚJŠÍ PŘÍČINY DNEŠNÍ LESNICKO-DŘEVAŘSKÉ KRIZE (L-D), KTERÁ NABÝVÁ DO APOKALYPTICKÝCH ROZMĚRŮ, JSEM DEFINOVAL V PRVNÍM DÍLE. NYNÍ JE PROSTOR PRO PŘIBLÍŽENÍ NEJZÁSADNĚJŠÍCH KROKŮ K PREVENCI ZACHOVÁNÍ ZDRAVÉHO LESA, KE SNÍŽENÍ RIZIK Z PLOŠNÉHO ROZPADU LESA A K ELIMINACI EKOLOGICKÝCH, SOCIÁLNÍCH A EKONOMICKÝCH ŠKOD SMRKOVÉ A BOROVÉ KALAMITY.

Z médií můžeme slyšet, že je nutné pěstovat druhově pestrý les. Ale ne vždy tomu tak bylo. Když se totiž podíváme na dlouhodobé statistiky evidence zastoupení jednotlivých druhů dřevin vyplývající ze Zelené zprávy Ministerstva zemědělství ČR (2017), tak zjistíme, že jen smrk je v našich lesích zastoupen rovnou polovinou druhové skladby, což je na míle vzdálené přirozenému 11% podílu i doporučenému 37% podílu, jenž je kompromisem po stránce ekologické i ekonomické. Ačkoliv Ministerstvo zemědělství ČR deklaruje, že roste výměra listnatých lesů a že výsadba listnatých dřevin se v dnešní době pohybuje okolo 60 %, tak z dlouhodobých statistik vyplývá, že podíl smrku se změnil za 67 let o pouhých 10 %. Přitom od roku 2000 došlo ke snížení zastoupení smrku o 4 %. Rozhodně se jedná o změnu dřevinné skladby, ale nechám na posouzení čtenářů, zda změnu druhové skladby vyhodnotí jako dostatečně rychlou s ohledem na hrozbu globální změny klimatu (GZK) a s vědomím toho, že české lesy jsou po zdravotní stránce v nejhorším stavu z celé Evropy.

Objemové limity kalamitního smrku

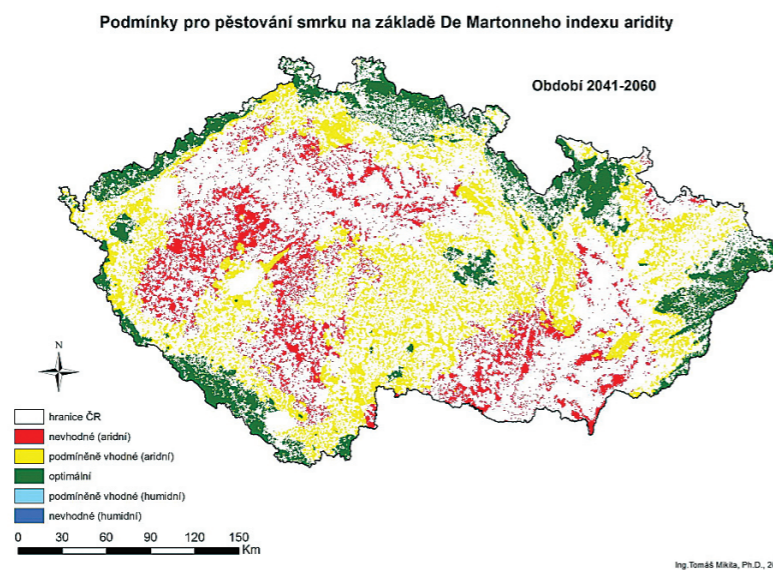
Rozpad lesů se však už netýká jen smrku, ale i jiných dřevin, jako je např. borovice, která plošně usychá na Pardubicku, Hradecku nebo Třebíčsku. Už nyní je výrazně postižena usycháním nebo těžbou více jak 1/3 plochy všech lesů v zemi. Jenže rychlost rozpadu především smrkových porostů na nevhodných stanovištích s nízkým úhrnem srážek nelze přesně předpovídat. Je to dáno řadou obtížně hodnotitelných faktorů, jako jsou změny v půdním prostředí především z hlediska nedostatku živin, úrovní chronické stresové zátěže, vlivu včasné implementovaných obranných opatření či historické závislosti (ne)dostatečně provedené péče o porosty

při jejich výchově atd. Předpokládá se, že potenciálně vhodné stanovištní podmínky pro pěstování smrku budou již v období let 2021 až 2040 asi jen u 27 % ze stávajících porostů. Do roku 2060 to pak bude už jen 20 % stanovišť (obr. 1). Se změnou podmínek prostředí se očekává i posun lesních vegetačních stupňů. Podle Národní provozní inventarizace II (ÚHUL 2018) je do nadmořské výšky 400 m n. m. reálně ohrožena zásoba smrkových porostů suchem v množství asi 44,57 mil. m³. Sucho ani kůrovec se však nezastaví v této nadmořské výšce. Lze tedy předpokládat, že ohrožených porostů bude daleko více. Pakliže bychom predikovali rozpad smrkových porostů do 700 m n. m., což opravdu reálně hrozí, pak je ohrožena zásoba smrku ve výši asi 375 mil. m³. Časový horizont předkládané migrace smrku je jen hrubý odhad, který nakonec může mít zcela jiný vývoj. Nehledě na to, že už teď je zcela zjevné, že kůrovcová (smrková) kalamita exponen-

ciálně graduje. Proto lze očekávat, pokud se výrazně neumoudří počasí, že rozpad smrkových porostů bude mít daleko rychlejší vývoj, než predikují modely. A o to více budou drtivější negativní dopady z rozpadů lesů spojené s těžbou, odvozem dřeva a plněním všech funkcí lesa na venkov a jeho obyvatele, silniční síť, průmysl, cestovní ruch atd. Finanční náklady spojené s obnovou krajiny a infrastruktury budou obrovské. Mám pocit, že si to společně s politiky stále nedostatečně uvědomují.

Přístup Bavorských státních lesů k ohroženým lesním porostům

Někteří čeští lesníci velmi často argumentují, že změnu dřevinné skladby nelze urychlit, protože se každoročně obnoví asi 1 % plochy lesa. Pokud by to byla pravda, tak jak je možné, že např. u Bavorských státních lesů (BSL) dochází k rychlejší

Obr. 1. Předpokládaný vývoj optimálních růstových podmínek pro smrk v závislosti na změně klimatu v letech 2041 - 2060. Zdroj: Čermák P., Mikita T., Kadavý J. „Probíhající a očekávané změny klimatu a s ním související změny podmínek pro růst dřevin“ (prezentace, 2018)

Obr. 2. Pohled do počáteční fáze přestavby staršího smrkového porostu na druhově pestrý a věkově, výškově, tloušťkově a prostorově diferencovaný porost. Cílová struktura s důrazem o péči vysazených jedlí se usměrňuje výchovnými zásahy, tzv. strukturální probírkou (Bavorské státní lesy).

změně dřevinné skladby, a to dokonce bez použití holosečí (obr. 2)? Sousední státní podnik má dokonce určenou výměru ohrožených smrkových i borových porostů, jenž má za úkol do roku 2035 přestavět na porosty druhově pestré s bohatou vertikální a horizontální strukturou. Obdobné opatření u nás bohužel není a není ani stanoveno, do kdy by se měly smrk nebo borovice přiblížit k optimálnímu složení.

Přestavba lesa: Nástroj adaptace lesních porostů

Přestavbami se rozumí dlouhodobá úprava druhového složení a převod lesních porostů se změnou hospodářského způsobu nebo tvaru lesa, jejichž cílem je vypěstovat les, který se vyznačuje druhovou, výškovou, tloušťkovou a prostorovou diferenciací (obr. 3 a 4).

Obr. 3. Náznorný postup přestavby stejnověké smrkové monokultury na druhově pestrý, horizontálně a výškově diferencovaný porost s vysokou ekologickou a mechanickou stabilitou, který je schopen plnit všechny funkce lesa.

Změny si žádají jiné myšlení a komplexnost řešení

Aby BSL dokázaly včas adaptovat ohrožené lesy cestou přestaveb, musely opustit holosečné hospodaření a posunout se k nepasečným způsobům, snížit přemnožené stavy spárkaté zvěře na takové množství, které umožní podsazovat dospělé stromy bez potřeb oplocení proti škodám spárkaté zvěře, a dále vybudovat odpovídající hustotu cestní sítě a skladovacích kapacit suchých a mokřých skladů. V neposlední řadě musely vyškolit dostatečné množství lesních dělníků a těžařů, přizpůsobit této změně hospodaření i odborné vzdělávání lesníků a ve finále dosadit do vedení lesních správ osvědčené manažery. Proto se celková transformace BSL prvotně zaměřila na školení a výuku lesního personálu, aby společně fungovali v symbióze, se vzájemným pochopením a se stejným cílem, jímž se stal les neustále (trvale) plně tvořivý, což je forma lesa obhospodařovaná nepasečným způsobem.

Překážky přestaveb

Přestavba lesa je ovšem spojená s těžbou zdravých stromů. S ohledem na vývoj stře-doevropských trhů, které jsou přeplněné dřívím snížené kvality (kůrovcové stromy, souše, větrem poškozené dříví), klesá cena dříví. To znamená, že vlastníci lesů nemají odbyt na vytěžené dříví, za druhé jim za to vytěžené klesá zisk a za třetí nemají dostatek mechanizace a pracovních kapacit. Jedná se o skutečnosti, které mohou být pro vlastníky lesa do značné míry limitní. V řadě případů totiž na takové postupy nemají už ani peníze. A proto

Obr. 4. Stabilizovaná asi 45 let stará smrková monokultura s podsadbou jedlí (natřeny modrým přípravkem proti okusu zvěří). Těžebním zásahem v porostu bylo zredukováno množství smrků tak, aby byla podsadba jedle možná.

Obr. 5. Názorná ukázka odrůstající podsadby buku, kterou se mění dospělá smrková monokultura. Je zachována kontinuita lesa. Smrková etáž vytváří ideální podmínky pro růst stínomilného buku a zároveň na ponechaných stromech (nejstabilnějších a nejhodnotnějších) dochází ke zvýšenému přírůstu.

« pokud chceme řešit přestavby porostů ohrožených suchem (především smrkové monokultury), musejí se ruku v ruce s tím hledat i nová odbytíště pro domácí dříví (v jakékoliv podobě). Zároveň je nutné podpořit malé a střední dřevozpracovatele a zavádět taková rozhodnutí, jež by napomohla zvýšit odbyt domácího dříví a zvýšit dřevu přidanou hodnotu, třeba jen pořezem. Stav lesa a řešení kůrovcové kalamity spadá kompetenčně pod MZe, odbytová a cenová krize se dřevem, ale již spadá pod Ministerstvo průmyslu a obchodu. Pro všechny vlastníky lesů by mělo zůstat vždy prioritní, aby vytvářeli podmínky pro existenci zdravých a odolných lesních porostů plnící všechny funkce lesů bez ohledu na aktuální vývoj trhu se dřevem. Prof. Konšel (†1931), jedna z nejvýznamnějších osobností českého lesnictví, k podobným problémům v lesnictví již dříve dodal: „Občas nastávající krize obchodní sotva nás odradí od pěstebního úsilí v našich lesích. Ale kdyby snad kvantitou byl trh přeplněn, je zas naopak známo, že zboží kvalitní si odbyt udrží“.

Závěr

Aby se v ČR dospělo k obdobným opatřením, jako učinily BSL, musely by se nejdříve akceptovat vědecké poznatky vědců. Vzhledem k tomu, že větší část lesnického provozu dlouhodobě přehlížela řadu vědeckých poznatků o GZK či o špatném zdravotním stavu našich

lesů, ať už důvody byly jakékoliv, došlo už v roce 2006 ke **Stanovisku vědců a odborných pracovníků k ochraně českých lesů**, jenž upozorňovalo na špatný stav lesů a jeho chřadnoucí projevy na časovanou bombu, na niž je nutné velmi rychle reagovat. Ke stanovisku se připojilo více jak 230 vědců i část lesnického provozu. Bohužel některé lesnické instituce Stanovisko bagatelizovaly, až odmítaly. Z dnešního hlediska je dokonce velmi nešťastné číst prohlášení Sdružení vlastníků obecních a soukromých lesů (SVOL), které bojuje a hájí zájmy vlastníků lesů. Sdružení tehdy reagovalo: „**SVOL odmítá opakované a zcela jednostranné konstatování, že lesy jsou ve špatném stavu a nadále chřadnou!**“ (Lesnická práce 6/2006). Tedy namísto zvonění na poplach u politiků, u vlastníků lesů a k osvětě společnosti o potenciální přírodní katastrofě se vydalo opačnou cestou - cestou do pekel. I proto je dnes s velkou pravděpodobností situace taková, jaká je - katastrofální. Občas si říkám, že se nejedná o kůrovcovou nebo smrkovou kalamitu, nýbrž o kalamitu manažerských selhání. Je přitom paradoxem, že lesnická elita, která dříve odmítala vědecké poznatky pocházející z peněz daňových poplatníků, nyní žádá stát, tedy i nás všechny občany ČR, o finanční kompenzace za kůrovce a sucho. Zvýšená finanční podpora do lesnického sektoru by měla být samozřejmostí, ale měla by směřovat vyváženě, tzn. jak ke kompenzacím škod za sucho a kůrovce, k prevenci, tak i ke

zvýšení konkurenceschopnosti vlastníků lesů a k živnostníkům pracujícím v lesním hospodářství. Jedině tak lze předpokládat, že aktuální problémy nebudou řešit naše děti. Jestliže má dojít k naznačené změně, zastávám názor, že je společensky krajně nepřijatelné, aby stávající krizi a finanční kompenzace vyjednávali ti, kteří odmítali rady vědců, a dokonce i šetrnější hospodaření, čímž celý lesnicko-dřevařský sektor přivedli do aktuální krize s katastrofickým stavem českých lesů.

Z dnešního kritického stavu je o to více důležité a nutné, aby došlo k urychlenému zavádění preventivních (kde jsou ještě životaschopné porosty), stabilizačních a eliminačních opatření, která by na straně jedné zmírnila ekonomické dopady a na straně druhé by přispěla ke zvýšení biologické rozmanitosti lesních ekosystémů, ke stabilizaci sociálního prostředí a k lepšímu plnění všech funkcí lesa. V českém lesnictví existují lesníci a vlastníci lesů, kteří hospodaří dlouhodobě příkladně. Myslím, že jejich práci bychom měli dát větší prostor, vzít si jejich hospodaření za vzor (za příklady dobré praxe) a ukazovat ji nejen laické veřejnosti.

V tomto díle jsem se zaměřil výhradně na prevenci plnění funkcí lesa, adaptaci lesů a poukázal jsem na místa, která mají stále dostatečné rezervy k ideálnímu stavu. V následujícím příspěvku se zaměřím na eliminaci škod způsobených rozpadem lesního patra a dalších biotických vlivů negativně ovlivňujících funkce lesa, a to za využití dynamických sil přírody.

Odborný lesní hospodář je lesník s licencí MZe, který je placený státem a jenž byl vlastníkům lesů přidělen jako odborný garant pro správně vedenou péči o les.

Hospodářský způsob (HZ) - soubor pěstebních a obnovných opatření, které ovlivňují věkovou a prostorovou strukturu lesa. Existují jen dva základní HZ, a to pasečný (holosečný) nebo nepasečný, ovšem lesní zákon je diferencuje na podrostní, násečný, holosečný (holosečná forma HZ) a výběrný (nepasečná forma HZ).

12. 3. 2019
text a foto: Aleš Erber